

РЕЦЕНЗИЯ

на дисертационен труд на тема „**Приложение на клъстерния подход в развитието на иновационните процеси на растително-маслената промишленост**”

за придобиване на образователна и научна степен “Доктор”

Автор: маг.инж. Александра Орлинова Господинова

Рецензент: доц. д-р инж. Милена Пенева Кирова,

Определена със Заповед № Р-ОХ-300 от 17.07.2020 г. на ХТМУ, София

1. Кратки биографични данни и характеристика на научните интереси на кандидата

Александра Господинова завършва средно образование със засилено изучаване на английски език, след това придобива бакалавърска степен по специалност „Индустриален мениджмънт“ и магистърска степен по специалност „Стопанско управление“ в ХТМУ, гр. София с отличен успех. Трудовият ѝ път започва като стажант в организации от различни сфери на дейност, но имащи допир до научни изследвания. По-късно е хоноруван преподавател в ХТМУ – София по дисциплината „Производствен мениджмънт“, а по настоящем работи като организатор производство във фирма за промишлено LED осветление. Всичко това показва постоянният ѝ интерес към научната област на разработената дисертация.

2. Преглед на дисертационния труд и анализ на резултатите

Дисертационният труд се състои от увод, три глави, заключение, формулирани приноси, списък на използваната литература, списък на публикациите по дисертационния труд, както и 2 приложения. Той включва общо 161 страници основен текст, 10 страници приложения, 31 фигури и 18 таблици. Той е обсъден и приет за защита на заседание на катедрен съвет на катедра „Икономика и стопанско управление“ при ХТМУ – София, състояло се на 07.07.2020 г.

2.1. Актуалност на разработваната тема

Глобализацията на производството и засилената конкурентна борба, която се води на високо технологично равнище са основни характеристики на световното икономическо развитие в последните години. В същото време потребителските предпочитания стават все по-динамични. За да бъдат те задоволявани, производителите разработват нови технологии и продукти, и са принудени да търсят начини за стимулиране на иновационната дейност чрез нови форми на организация на научнотехнологичната и развойна дейност. Затова е необходимо да се подобрява управлението на иновационния процес в индустриалните предприятия, както и да се изследва прилагането на нови модели за управление. Конкурентоспособността на отделните стопански сектори не се определя от механичната сума на конкурентоспособността на отделните фирми, а от способността им за коопериране с потенциални партньори от свързани производства, от комплексността на фирмените услуги, от ефективността на публичната администрация и от политическите решения, които подпомагат създаването на благоприятна бизнес среда за развитие на икономиката – т.е. от прилагането на клъстерния подход като елемент на иновационната политика.

Това обуславя **актуалността на темата** на дисертацията и нейната практическа значимост. Във въведението и първа глава от работата са обосновани добре актуалността и значимостта. Избраната тема за докторска дисертация е **дисертабилна** поради нейната научна новост, възможност за практическа приложимост на резултатите от изследването и поле за доразвиване. В същото време тя е свързана с обработката на голям масив от данни и за разработването ѝ са необходими добра теоретична подготовка относно обекта и предмета на изследване, добри аналитични способности и опит в извършването на емпирични изследвания.

2.2. Изследователски проблем, цел и задачи на изследването

Фиксираният за изследване проблем е свързан с необходимостта от разработване на регионални концепции за инициране и насърчаване на клъстери, които имат потенциала да разширяват съществуващите икономически и технологични предимства на региона чрез засилване на иновационната способност на фирмите.

Основната теза на дисертацията е ясно и точно формулирана. Това позволява по нея да се изградят основните хипотези на провежданото изследване, които считам за уместни.

Обектът и предметът на дисертационния труд са добре определени. Целта на дисертационния труд е ясна, измерима и постижима с методите на научната работа. Задачите на изследването са добре изяснени, така, че да представляват концептуална рамка на научния труд, която се следва в хода на дисертацията. Те са изпълнени в работата.

2.3. Използвани литературни източници

Ползваните литературни източници обхващат 121 заглавия, от които 44 на кирилица, 63 на латиница и 14 електронни. В литературното проучване са включени трудове от основоположниците на концепцията за клъстерния подход от една страна, теорията за конкурентоспособността на производствените предприятия от друга, както и са цитирани резултати от проведени конкретни проучвания, на които докторантката се позовава в работата си при създаването на методиката на изследване, а също и използва в своя съпоставителен анализ. Впечатленията ми са, че литературният обзор показва добра теоретична осведоменост на докторант Александра Господинова.

2.4. Методи на изследването

В резултат от проучване на литературните източници са **начертани тенденции** за развитие на клъстерния подход за повишаване конкурентоспособността на предприятията. Докторантката е провела емпирично проучване на добро научно ниво. Използвани са описателен метод, табличен и графичен метод, анкетен метод, методите на анализ и синтез. Умело са съчетани предимствата на количествените с качествения метод за оценка, в резултат на което се дават предложения за прилагане в практиката.

2.5. Структура на дисертацията

Дисертацията има **логическа** структура, спазени са изискванията за цялостно разработване на изследователския проблем. Обемът на проведените изследвания е достатъчен за постигането на поставените изследователски **задачи и цел**. Изложението е написано ясно. Текстът е илюстриран с таблици и фигури, които улесняват възприемането на информацията и вникването в същността на проучването.

В първа глава е представена основната концепция на клъстерния подход и връзката му с конкурентоспособността на предприятията. Тя се базира на изясняване:

- общата характеристика на клъстерите;
- специфичните особености на индустриалните клъстери;
- целите при създаване на клъстерни инициативи и факторите за успешно клъстерно развитие.

В резултат от проведено проучване на литературни източници, докторантката е **обобщила** и **съпоставила** основните характеристики на индустриалните клъстери, съставила е класификация, акцентирала е на влиянието им върху конкурентоспособността на участващите в тях предприятия. Подробно е анализирано влиянието им върху конкурентоспособността на предлаганата продукция, производителността на труда, финансовите резултати, растежа на предприятията, иновативността, производствената и маркетингова гъвкавост, адаптивност към пазара, развитието на регионите и страната. Формулирани са изводи относно възможностите за синергичен ефект на база на обединяването на предприятия, институции и други организации, взаимодействащи помежду си с цел икономическо сътрудничество и конкурентен успех в дадена сфера, което дава насока на по-нататъшната разработка.

Във втора глава са представени методическия подход и методи за изграждане на регионален клъстер за производство на високоолеиново слънчогледово масло, в резултат на което са изяснени основните етапи, които могат да се следват, за да бъде оценена ефективността от изграждането на клъстер за производството на този иновативен продукт в определен район, в който да се инвестира. Извършен е анализ на суровинната база на растително-маслената промишленост като се съпоставят тенденциите в света, Европа и България в двата аспекта – засети площи и средни добиви на суровина за маслопроизводство, през различни времеви периоди. Очертана е ясната тенденция на промяна в суровинната база на растително-маслената промишленост, свързана с преминаване от конвенционални към високоолеинови сортове слънчоглед. Следва анализ на търсенето и предлагането в растително-маслената промишленост, според който,

съпоставяйки произведената продукция в растително-маслената промишленост с реализираната и отчитайки, че тя е реализирана на вътрешния пазар, се стига до заключението, че търсенето и предлагането за почти всички от произвежданите продукти се намират в състояние на относително равновесие с лек превес на производството. Анализът на териториалната структура на растително-маслената промишленост у нас установява, че слънчогледопроизводството е концентрирано в Северозападния, Северния централен и Североизточния райони. В тези райони са разположени и всички големи структуроопределящи предприятия на растително-маслената промишленост. Очертава се зависимост между териториалното разположение на предприятията за производство на растителни масла и производството на суровини за тези предприятия, т.е. съществуващото в момента териториално разположение на предприятията за производство на растителни масла е изградено в резултат на стремежа за доближаване на структуроопределящите предприятия до основните суровинни източници. Относно технико-технологическото ниво на растително-маслената промишленост в България се достига до извода, че за двадесет години, то е значително повишено. Проведено е емпирично проучване на мнението на деловите среди за евентуалното създаване на бизнес мрежа от типа на клъстер и за проучване на нагласите сред потенциалните участници към създаването на клъстер за високоолеиново слънчогледово масло, което е нова организационна форма за подобряване конкурентоспособността на фирмите. Резултатите от него са, че за всички анкетирани предприятия участието в клъстера е перспективно, икономически изгодно и ползата е многостранна - възможност за по-лесен достъп до ресурси, по-лесен достъп до информация, по-лесен достъп до иновации, по-лесен достъп до външни пазари. Всички извършени анализи показват добрата **теоретична подготовка** на докторантката и **обосновават разработването** на приложната част от дисертацията.

Трета глава представя изграждането на регионален клъстер за производство на високоолеиново слънчогледово масло. То стъпва на хронологичното развитие, специфичните особености и инструментите за държавно въздействие при прилагане на клъстерния подход в България. Отделено е значително внимание на финансовите инициативи в подкрепа на клъстерите в България. Аргументирано е, че индустриалните клъстери са

инструмент за постигане на конкурентоспособност в растително-маслената промишленост чрез прилагане на стратегически анализ с Решетката „растеж – ефективност“. Избран е районът за локализиране на клъстера и крайният иновационен продукт, който той ще произвежда, както и конкретните цели пред него - да се постигне производство на крайни продукти с по-голяма добавена стойност; по-високи доходи и по-висок жизнен стандарт в региона; натоварване на съществуващите налични мощности; подобряване ефективността на създадените мощности; разкриване на допълнителни работни места в района. Представени са финансовите резултати, достигнати при прилагането на клъстерния подход при производството на високоолеиново масло в България. Разработеното в тази глава разкрива умението на докторантката, на основата на методическите си познания, да **формулира изводи и аргументирани предложения за прилагане в практиката.**

В края на дисертацията са изнесени научни обобщения и са систематизирани основните резултати от изследването, които са основа на претенциите за приноси.

3. Оценка на съответствието между автореферата и дисертационния труд

Авторефератът е с обем 49 страници, т.е. малко по-голям от възприетите изисквания, отразява основните елементи на дисертацията, методиката на проведеното научно изследване и резултатите от него. Показани са приносните моменти в работата и е приложена справка за направените научни публикации, свързани с дисертационния труд.

4. Характеристика и оценка на приносите в дисертационния труд

- Предложен е методически подход за изграждане на регионален клъстер за производство на високоолеиново слънчогледово масло в Югоизточен район за планиране в България.

- Въз основа на изследване и анализ на суровинната база, търсенето и предлагането на растителни масла и мазнини и на продуктово-пазарен анализ са изведени потенциалните възможности на растително-маслената промишленост за преодоляване на разкритите проблеми, пред които тя е изправена в настоящия момент.

- На база на резултатите от емпирично проучване са установени нагласите сред потенциалните участници към създаването на клъстер за високоолеиново слънчогледово масло.

- Разработена е структура за иновационно коопериране на предприятията от сектор растително-маслена промишленост, основана на принципите на изграждане на индустриален клъстер и е аргументирана ключовата роля на водещото в него предприятие.

Посочените приноси са лично дело на докторантката. Те са с характер на обогатяване, конкретизиране и прецизиране на съществуващи научни знания чрез допълването им с нови факти и предложения.

5. Публикации по дисертационния труд

Посочени са 4 публикации по дисертационния труд: 2 статии и 2 доклада. Едната статия е самостоятелна, а другата статия и докладите са в съавторство с научния ръководител. Всички публикации са поместени в български издания. Може да се приеме, че научните публикации на докторантката са достатъчни и, че в тях са публикувани основните моменти на дисертацията.

6. Критични бележки и коментари

- В първа глава и теоретичния анализ по-категорично да се заявява авторовото мнение.

- Изводите от първа глава на стр. 63-65 е необходимо да показват нерешените въпроси, свързани с темата, т.е. някои от формулировките не са достатъчно точни.

- Формулираната цел на дисертационното изследване дава по-различна гледна точка на проблема, вместо тази, която предполага заглавието.

- Задачите на научното изследване биха могли да се преформулират, за да отговарят в по-пълна степен и по-фокусирано на поставената цел. Задача 5 като формулировка съвпада с целта.

- Относно методиката на емпиричното проучване би било добре, ако е описана по-пълно и например, се приведат доказателства за представителност на извадката и периода на извършване на анкетирането.

- Съществува противоречие в данните от таблица 3.5 и фигура 3.9 относно рафинираното слънчогледово масло. Допускам, че е техническа грешка,

но работата би спечелила, ако беше коригирана тя и други технически и стилови грешки. Също така липсва посочване на автора на таблиците и фигурите, както е възприето да бъде в научен труд.

- В работата са определени участниците в клъстера в резултат от заявено в анкета тяхно желание за това. Би било добре да се разгледа въпросът, какво би се случило, ако някой от респондентите промени желанието си и дали са защитени неговите интереси.

Посочените критични бележки биха могли да се разглеждат като препоръки за бъдещата работа на докторантката.

7. Лични впечатления от докторантката

Не познавам Александра Господинова, поради което нямам преки впечатления от нейната научна и преподавателска работа.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ:

Представеният дисертационен труд на Александра Орлинова Господинова е завършена научно-приложна работа в областта на приложението на клъстерните структури. За разработването му са необходими сериозни познания относно обекта на изследване. Изследователските задачи са изпълнени успешно, а основната цел е постигната. Постигнати са научно-приложни приноси, които обогатяват научното знание и подпомагат практиката.

Дисертационният труд заслужава положителна оценка и отговаря на изискванията и на критериите за присъждане на научната и образователна степен „доктор“, записани в Правилника за придобиване на научни степени и за заемане на академични длъжности в Химикотехнологичния и металургичен университет и ЗРАС. Препоръчам на Научното жури към ФХСИ при ХТМУ, гр. София да **присъди на докторантката Александра Орлинова Господинова образователната и научната степен “Доктор”**.

Русе, 08.09.2020 г.

Рецензент:

/доц. д-р инж. М. Кирова/